

מראי מקומות - פסחים

קי"ט:

ז. אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שיטת שמואל, שאין לאכול אחר הפסח כלום, אפילו במקומו. ויש כמה דרכים בראשונים בביאור טעם האיסור.

א. הרשב"ם פירש, שכיון שההפסח צריך להאכל על השובע, משום דכתיב למשחה לגדולה, שיהא נאכל כדרך שהמלכים אוכלין, לכך אסרו חז"ל לאכול כל דבר אחר הפסח, כדי שהפסח יאכל על השובע.

ב. התוס' (קכ. ד"ה מפטירין) פירשו כרשב"ם, שהוא כדי שיהא נאכל על השובע, אלא שפירשו הטעם שנאכל על השובע מפני חשש שבירת עצם, שאם יהא רעב, יש לחוש שיבא לשובר עצם.

ג. הבעל המאור פירש, שכיון שהיה דחוק להם המקום בירושלים, לאחר אכילת הפסח היו הולכים למקום מרווח יותר כדי לומר הלל. וחששו חכמים שמא ישכח לומר הלל, לפיכך אסרו אכילה אחר הפסח, כדי שישאר טעם הפסח בפיו, ועל ידי זה יזכור לומר הלל.

ד. שיטת הר"ן שרב ושמואל ור' יוחנן כולם סוברים שהחשש הוא שמא יבא לאכול הפסח במקום אחר. ומפני זה רב אסר לאכול כל דבר בחבורה אחרת, ושמואל החמיר יותר, שלא לאכול כלל בשר אחר הפסח [וארדילאי אינם כמהין ופטירות כפירוש רשב"ם, אלא בשר] מחשש שמא ישכח שכבר אכל הפסח ויבא לאוכלו עוד בחבורה אחרת. ורבי יוחנן סבר שמפני זה יש לאסור גם שאר דברים.

ה. הרמב"ם (ח"מ פ"ח ה"ט) כתב: 'ובאחרונה אוכל מבשר הפסח אפילו כזית ואינו טועם אחריו כלל, ובזמן הזה אוכל כזית מצה ואינו טועם אחריה כלום, כדי שיהיה הפסח סעודתו וטעם בשר הפסח או המצה בפיו שאכילתן היא המצוה'. ומשמעות דבריו שהאיסור לאכול אח"כ הוא כדי שישאר הטעם בפיו, לפי שאכילת מצוה היא, וחביבות מצוה היא שישאר הטעם בפיו.

ח. אין מפטירין וכו' שיטת הרשב"ם שדין אכילה על השובע הוא משום למשחה לגדולה. וכן כתב רש"י לעיל (פ), ומבואר שדין למשחה לגדולה הוא בין על חלק של הכהנים, ובין על חלק של הבעלים. אבל המרדכי בסדר של פסח שלו תמה, שאם כן מדוע לא היו אוכלים הפסח קודם החגיגה, כדי שהחגיגה תאכל על השובע, שהרי גם החגיגה קדשים היא כמו הפסח וקדשים נאכלין על השובע, וכן הקשה הגרי"ז (בחי הגר"ח על השי"ס סי' כ"ה), וצ"ע (וע' בדברינו לעיל דף ע' שהארכנו בזה).

המשך בעמוד הבא

א. אמר אב"י מוסיף לכפול מאודך ולמטה הערוך לנר (סוכה לט.) הביא שנחלקו הראשונים בביאור ענין הכפילות, שיטת רש"י (שם) שהכפילות היא בכל פסוק ופסוק, אבל בדברי הרמב"ם (פירש המשניות שם) מבואר שצריך לכפול כל מלה ומלה, והערוך לנר כתב לתלות מחלוקת זו במחלוקת רש"י והרמב"ם בענין קריאת שמע שמע, שהגמרא מחלקת בין הכופל מיילי לכופל פסוקים, שמחלוקתם תלויה זה בזה, ע"ש.

ב. ויגדל הילד ויגמל ביאר המהרש"א שתיבת 'הילד' מיותרת, שהרי מדברים על יצחק, וכן תיבת 'ויגמל' מיותרת, שהרי הפסוק מסיים 'ביום הגמל את יצחק'. וביאר את המשך הסוגיא, שהחסרונות שהאבות וכו' אמרו שאין יכולים לברך, היו חסרונות השייכים לברכת המזון. לפי שבברכת המזון צריך להזכיר ברית ותורה, ולכך אברהם ויצחק שהיו להם בנים שבניהם לא היו מחוייבים בברית מילה, לא יכלו לברך. ויעקב, שנשא ב' אחיות שאסרה התורה, לא היה יכול לומר תורה. ומשה שלא זכה ליכנס לארץ לא יכל להזכיר את הארץ וכו' ע"ש. וסיים, שדוד אמר 'כל תגמולוהי עלי', דהיינו שיש לו כל המעלות שיכול לברך, ממילא כוס ישועות אשא.

ג. עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים וכו' בשלחן של ארבע (לרבינו בחי, שער הרביעי) האריך לדון האם סעודה זו היא סעודה גשמית או רוחנית, ע"ש באריכות.

ד. שלא זכיתי לבן דכתיב יהושע בן נון וכו' במגילה (סוף יד) אמרו, שבנים לא היו לו, אבל בנות היו לו.

ה. ולי נאה לברך כתב העיון יעקב, שזהו משום ש'טוב עין הוא יבורך' (משלי כב, ט), ודוד המלך היה טוב עין, דכתיב (שמאל ב' ח, טו) 'יהי דוד עושה משפט וצדקה'. גם היה קולו ערב ביותר יותר מעשר זקנים שנאמר ספר תהילים על ידם, דכתיב (שמאל ב' כג, א) 'נעים זמירות ישראל'.

ו. ולי נאה לברך לכאורה קשה, שהרי כשם שלאברהם היה בן ישמעאל, וליצחק היה בן עשו, כך גם לדוד היה בן אבשלום שלא הלך בדרכיו. ובעין אליהו האריך לבאר, שאבשלום הוטעה על ידי אחיתופל, ומשמע שכוונתו היתה לטובה, וגדולה עבירה לשמה, לכך אינו חשוב לו לחטא כ"כ. עוד כתב על פי מה שאמרו שהנהרג מתוך רשעו יש לו כפרה.

מראי מקומות - פסחים

ק"ט: (המשך)

י. ורב חנינא בר שילא ורבי יוחנן

אמרו כגון תמרי קליות ואגוזים

כתב רשב"ם שר' יוחנן סובר כשמואל, אלא שהיה רגיל באלו בקינוח סעודתו. ותמוה, שהרי הגמרא מביאה תניא כוותיה דרבי יוחנן, וכיצד יתכן לומר כן אם אינם חולקים לדינא. והובאו לעיל דברי הר"ן (ועוד ראשונים) שמחלוקתם היא על איזה דברים אסרו לאכול אחר הסעודה, האם כל דברים או רק דברים שיש בהם טעם חשוב.

יא. לא מיבעיא אחר מצה דלא נפיש טעמייהו

לכאורה מבואר בגמ' שמה שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן היינו כדי שישאר הטעם בפיו, וקשה על הראשונים שפירשו טעמים אחרים, וכן הקשה הר"ן על שי' הרשב"ם, אבל התוס' פירשו, שהטעם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הוא משום אכילת שובע הוא רק למ"ד מפטירין על המצה, אבל למ"ד אין מפטירין אחר מצה ע"כ אינו משום שובע אלא שישאר הטעם בפיו, וצ"ע האם יש לפרש כן גם בדעת הרשב"ם.

מ. אין מפטירין אחר המצה אפיקומן

פירש רשב"ם שהכוונה למצה האחרונה שהיא זכר למצה שהיתה נאכלת עם הפסח בכריכה. ומה שמברכין על המצה הראשונה, הוא מחמת הסברא שכיון שכבר מילא כריסו ממנו שוב לא שייך לברך עליו. ובמרדכי בסדר ההגדה הוסיף, שאין מברכין על האחרונה, משום שאין זהירין שלא לאכול אכילה גסה [ניתכן שלפי דבריו הרי זה בדרך תנאי, שאם יאכל בסוף אכילה גסה כוונתו לצאת במצה ראשונה].

והרא"ש (ס' לד) תמה על רשב"ם, מדוע עושין כריכה בתחילה, שיעשו כריכה רק באחרונה ודי בזה, כיון שזוהי עיקר אכילת המצה לפי רשב"ם. ולכן כתב הרא"ש שעיקר מצות אכילת מצה היא בתחילה, אלא שאוכלים מצה בסוף, זכר לקרבן פסח שהיה נאכל על השובע, ולכך יש בה את כל דיני הפסח, ובכללם שלא לאכול אחריה.

ובקרבן נתנאל (אות י') הקשה, שאם כן מה תירצה הגמרא להלן 'לא מיבעיא אחר מצה' וכו', הרי כל הטעם לאסור אכילה אחר המצה הוא משום שהיא זכר לפסח, וכיון שהשמיעונו לגבי פסח שאין מפטירין, ממילא אנו יודעים גם לגבי מצה שאין מפטירין, וע"ש מה שכתב לתרץ.